

A hideghullám gyermekei

Anyám copfja (1952)

Anyám 1951 áprilisában copfba fonja a haját, és nem gondol arra, hogy négy év múlva kisleányt szül egy férfinak, aki hamarosan elhagyja, örökre. Nem gondol arra, hogy „kíméletlen emberharcos” lesz belőle, kétszeres Októberi díjas, aki megízleli a magány és a kínhalál minden stációját. Nem tud semmit arról sem, hol és mikor él. Állnak Pista bátyával az oroszországi fényképész lencséje előtt, komoly, szinte szomorú tekintettel, varratott szövetzakóban, kihajtott nyakú fehér ingben, szorosan egymás mellett, mint két reményvesztett *Engel*. Mutti derékig érő, koromfekete haja két copfba fonva, de csak a bal látszik, kifut lenn a fotóból. Nagyon szépek. Mit sem sejtjenek még az eljövendő világ könnyed fazonigazításairól.

Pedig zajlik az élet, nem is akárhogyan: szerveződik az „önigazgatású szocializmus”, amikor ők, a két „deklasszált elem”, már nem járhatnak gimnáziumba. Gizit cipésznek taníttatják, Pistát műszerésznek. Mutti majd kitör, batya behajol – lesz még minden: kitüntetés, börtön, csupasz kavicsok az Adria partján. Keményen különbséget kell tenniük a jugoszláv *to je život* (ez az élet) és *tvoj je život* (tiéd az élet) között...

Nagyapám, Morloch Anton, sváb kőműves és parasztember, akit kitagadnak tehetősz középgazda családjából, mert elveszi szegény nagyanyját, a magyar Nagy Matildot. Évekig vándorol a Délvidéken, amíg a család utolsó előtti szálláshelyére, Oroszlámosra érkezik. Kevés földet vesz a Podlakány-határban, és csendesesen gazdálkodik. 1952-ben egy sváb, aki túlélte a partizánok boszniai lágerét, okosan teszi, ha meghúzza magát.

Ezért a Tata és a Nagyi két gyermekükkel 1957-ig itt laknak, majd végleg Szabadkára települnek.

Oroszlámos (Banatsko Aranđelovo) akkoriban 3133 lakosú bánsági falu, a magyar–szerb–román hármass határ közelében. A fennmaradt legenda szerint az 1003 körül erre táborozó Csanád vezérnek álmában oroszlán jelent meg, innen származik a neve. Csanád a Marosváron talált görög apátot és tíz szerzetest itt telepítette le, és Szent György tiszteletére monostort alapított számukra. Mindenesetre nyomorult egy hely, máig: szegénység, igénytelenség, világvége kocsmá. Sem monyosor, sem orosz-lány.

Nálunk nem volt „családi legendárium” – nem beszéltünk a múltról, életünket az évszakok változásai irányították. Nagypámék tavasszal búzát és kukoricát vetettek, nyáron gyümölcsöt szedtek és árultak a piacon, ősszel szőlőt szüreteltek, bort élesztettek, télen sült krumplit meg tököt ettünk, és Tata felolvasta a *Nagy Indiánkönyvet*. Még Bibliánk sem volt, csak egy kapcsos zsoltároskönyv, amit Ómama tízévesen kapott, és 1889. április hó 17-étől írták bele szálkás kézírással, fekete tintával a lakodal-mak, születések és temetések évszámait. Ezért én most csak anyám hajáról tudok írni.

A színe fakó, és már régen nincs befonva, mire megismerem. Hetedikben elcsenem L'Oréal hajlakkját, és szigorúan oldalra választott sérómat, penge tetűsétánnal, vastagon lefújom vele. Így megyek a Kizúr István Elemi Iskola tornatermébe, az első táncos délutánra, Olaszból hozott, harántcsíkos rövid ujjú ingemben, aminek plasztik cipzárját többen megcsodálják. A Led Zeppelin dübörög szalagos magnóról, megdöbbenek: nem ismerem ezt a zenét, nem tudok rokizni, nem tudom, de megmarad bennem egy *érzés*.

Mutti leérettségizik a szabadkai egészségügyi iskolában, munka mellett végzi nappalin a két évet. A lányosztály úgy dönt, hogy mindenki daueroltassa be a haját, és ugyanabban a bizsu nyakláncban fényképezkedjen a tablóra. Anyámat bosszantja a snassz és személytelen külső, de nincs más választása. Megbocsátó tekintettel néz 1971-be, pedig a fotó minőségi, és a hangulat, általában, derűs. Csak a frizura túl perfekt, és a fény eszméletlen.

Hazautazok Pestről minden hónap végén, hozom a szennyes ruhát, viszem a kosztot. A második évet végzem a bölcsészkaron, és már nem mu-

tatom meg az indexemet, mert a tanulmányi átlagom 4,57-ről 3,9-re esett vissza. Mutti nem kéri számon, csak elhiszi, amit mondok, amit hazudok. *Te leszel, Lacikám, az első diplomás a családban* – mondja, és a mellemet összeszorítja a szegyen. *Nézd csak, van egy ősz hajszálam. Kihúzkod?* Mosolyog, negyvenéves. Kihúzom, mosolygok, húszéves vagyok.

Kevés a pénzünk, kell az egyetemre, ezért a Mutti aranyat csempész Triesztből. A banda vezetője Kis Zoli haverom nagymamája, aki minden vámost ismer. Zoli anyja, Ilona néni frizernő, maszek fodrászatot tart, eldugva a házuk udvarában. Számító, kikapós nőcske, aki nem szeret kockáztatni, de néhány olcsó, tizennégy karátos ékszerért cserébe hónapokig mossa, vágja, tupírozza anyám haját. Akkoriban a hidrogénszőke a divatos.

Anya ötvenévesen teljesen megöszül, de nem ez a legszörnyűbb. Rákot kap, a kemoterápia után kihullik a haja. Leoperálják a fél mellét, szinte teljesen kopasz. A barátnői parókákat ajándékoznak neki: van közöttük barnásszőke, szőkésbarna, vöröses. Egyik sem tetszik neki, nem szereti feltenni őket. Együtt kávézunk, megbeszéljük az utolsó onkológiai eredményeket. Kánikula van, próbálok vidám lenni. *Vedd le, Mutti, azt a hülye parókát, úgysem látja senki* – mondom neki. Megigazítja, és régi barátsággal rám nevet: *Nem azért viselem, mert szégyellem, hanem mert nővesztem. Hogy majd megint befonhassam...*

Öröklöm a parókáit is, nincs szívem kidobni őket. Éveken át hurcolom, lakásról lakásra a négy túlélőt. Mit kezdjek velük? Már összecsomósodtak, színüket vesztették, semmire sem valók. Azután tavaly nyáron meghív egy szerb barátom Kéméndre, a művészeti fesztiváljára. Nincs ötletem, de jó lenne újra látni, olajos sligovicát iszogatni vele. Átutazzuk a Vajdaságot Marival, és az exjugó–angol–olasz társasággal bolond happeninget kerekítünk. Az *Utolsó dadaista szimfóniában* törött fülű nyúl vagyok, Mari meg mint Marilyn, valami csapzottszőke parókában a frufuját igazgatja...

Minden, ami vagy: a lelked, a szíved, az eszed, de főleg a tested időtlen történeteket hordoz magában. Ezért nincs mit vigyázz, mikor egyszer copfba fonod a hajad.

*Anyám tablóképe
(Szabadka, 1971)*

Látszatok és csontok

Látszatok és csontok, megértésükre törekszem.
A hús csak látszat, a csont az igazi *arkhé*:
kemény csontjaid az igazán lényegesek,
mert elrejtve bár, de egyenesen tartanak.
Az izmok, szervek, vér- és ideghálók, a bőr és végül
az álarc és viselkedés-smink – csak divatos gúnya;
mindig a kor piaca szerint változik.

Halhatatlan csontok.
Jelet hagysz rólunk a földben, fölöslegeset.
Csontjaidig értem volna.

Az álom lépcsőin (1953)

Milyen lesz a világ három évvel a születésem *előtt*? Milyen volt a világ három évvel a halálom *után*? Nem tudhatom pontosan, de sejteni engedi a megélt és élhetetlen időzár. Ki kell bányásznom emlékezetemből a jövőt, álmaimból a múltat. De tömbbé kristályosodtak bennem, szétzúzhatatlanul. Az álmok, nyomorult vagy gyönyörű konstellációi az elképzelhetetlennek, mindenre emlékeznek. És mint a hús, hanyagul foszlanak le fagyos lelkünkéről... Még nem láttam őket, de ezek lesznek az én feledhetetlen vízióim, lidérces és mámorító álmódásaim, a jövőben.

Kint járunk nagyapával a földeken, csak mi ketten. Kicsi vagyok, szeretek vele lenni, nagyon. Borongós, késő őszi van, esteledik. Ameddig ellátok, kopár a határ. A száraz kukoricaszárak asztagba állítva, kúpos őrtornyok sora, védik a fagytól az alájuk húzódnó verebeket, pockokat, szentjánosbogarakat. Bebújok én is, éppen elférek, langyos göröngyökön ülök. Lesek kifelé, kuncogok, Tata már messze jár, észre sem veszi, hogy eltűntem. Hirtelen kormos madarak raja sötétíti el az eget, varjak vagy kányák. Hangtalanul köröznek fölöttünk, recsegnek a szárak, ahogy őszi szeszugorodok, és rikoitozik, suhog mellkasomban a félelem.

Ötödikben saját szobát kapok a külvárosi hosszú parasztház hátsó végében. Keskeny, külön bejáratú helyiség, korábban zöldségeskamra volt, a gangról nyílik, távol a felnőttek lakrészeitől. Nincs benne, csak egy könyvszekrény fényezett bükkfából és egy kék-vörös Taurus gumimatrac. Nekem nem kell más, olvasni akarok, mindennap sokszor éjfélig falom a regényeket. A szekrényben, ami valójában vitrines komód, sorakoznak kincseim, a könyvek: *Egri csillagok*, *És mégis mozog a Föld*, *Kétévi vakáció*, *Robin Hood* és az *Elfelejtett szigetek*, amit 1966. április 20-án kapok „kitűnő tanulmányi eredményem és példás magaviseletem” jutalmául. Gauguin életéről szól Tahitin, és akkor még nem sejttem, hogy már én is úton vagyok az elérhetetlen felé. Ha lehet, ott is alszok a rideg szobácskában, álmodozva a fantasztikus kalandokról. Jó itt. Egyik „késő őszi esti órán”, túlolvasva magam, álomban megjelennek a *számok*. Sorakoznak egymás után, végtelen kíméletlenséggel, kiszorítva tudatomból mindent. Nem ismerem a logaritmustáblát, de megkapom előre. Nem lesz belőled, öcsi, senki. Reszketve futok vissza nagyszüleim hálószobájába, rácsos kiságyam védelmébe.

Álomtalan évek jönnek, felnövök, és elhagyom az alvó várost. Sokat virrasztok, lesem az éjszaka fényeit, amíg békésen szuszog mellettem vala-

melyik kedvesem. Én is kedves próbálok lenni, nevetve mesélem a számok katonái támadását. Nem értik, velem vihognak. Veszélyes álmotörök ez, mulatságos sztori, de a zsigereimet mindig összerántja a reménytelen elvesztettség, netovább.

A lebegés, váratlanul és rendszeresen visszatérve. Stabil talajon állsz, rugalmas izmokkal. Lassan előre dőlsz, mind jobban és jobban elhajolsz a világ síkjától. Már nem tarthat meg a gravitáció, amikor hátul, fényévnnyire a fejedtől, felemeled a földről a jobb, majd a bal lábad. Megállsz a levegőben, félig ferdén, lehetetlen pózban, akár a szárnyatlan angyalok, és tudod, hogy nem lesz lezuhanás. A kezed előre nyújtod, mintha fejest ugrani akarnál, és kínos megfeszülésben, felszállsz.

Mikor a ketrecben éheztem, negyvenévesen, végül megmutatkozott nyersen ez a titoktalan másvilág. Napközben kétszer is elszunnyadtam a padlón. Azt álmodtam, egy pillanatig, hogy ketrecben alszom, a padlón. Egész éjjel elkerült az álom – kinyílt a szemem, hangosan vert a szívem. Hason feküdtem sokáig, államat a kerek párnába fúrva, karomat magam mellett nyugtatva, akár egy gúzsba-kötve-zuhanó. A pince mélyét figyeltem, fenséges és félelmes volt: a faragott kőből rakott falak és a sivar betonpadló kettőse kortalanná tette. Azután a hátamra fordultam, a szívem veredése nem csitult. A láthatatlan mennyezetre függesztettem a tekintetem, ahol az éjszakában megbújva, ott világoltak valahol az én napjaim. Nem gondoltam semmire, nem álmodtam semmit.

Tizenhárom-fél álmodt láttam, és mákteán felnőtt barátom kérésére, lejegyeztem őket. Sokat beszélt róluk, én meg csak néztem, némán. *Kilőttünk a hiperúrbe?* – gondoltam, ő meg csak hallgatott, tétován. Zograf, a hipnagogikus víziók mestere, később megrajzolta az egyiket: militáns közhely. Féltünk, nem szégyen már. A „komikus kockák” mégis túlhaladták szorongásainkat: színesek, akár a kolibrik, akár a démonok, akár a víz borította kurvák.

Menedékben járok, mint mindenki, mélyen az aszfalt alatt, szűkölő, fejevertelen családok tömegében. Figyelnek, én pedig a teljes nyugalom és biztonság érzésével telve haladok át közöttük, tovább.

Megérkezem egy városba, ami talán az otthonom volt. Háborúból jövök, vagy valami szörnyű helyről. Egészséges vagyok és erős. Rögtön a börtön épületében találok magam, ami folyosórendszerek escheri szöve-

vénye, lefelé, a mélybe hatol. Keresem az igazgatót. Egy öreg férfiba, majd egy öreg nőbe botlok, de nem adnak választ, riadtan elmenekülnek. Leérek a létesítmény szívébe, egy szűk, bunkerszerű szobába, ami kényelmesen be van rendezve: kanapék, könyvespolc, rádió. A középkorú börtönigazgató ott iszogat a barátaival. Nem lepődnek meg a jöttömön. Elkérem a fegyverét. Fényes, nagy coltot ad a kezembe. *Most meg kell, hogy öljelek* – mondom neki. Nem mozdul. A fejéhez nyomom a csövet, és meghúzom a ravaszt. Tompán kattán, nem történik semmi. Hirtelen nem vagyok benne biztos, hogy nem ezt akartam. Leülök az egyik oldalsó fotelba, hallgatom őket. Ölembe engedem a coltot. Tudom, hogy csőre van töltve, de már nem hiszem, hogy ölnöm kellene vele. Lassan, elemi erővel tör fel belőlem a sírás. Zokogok, siratok valamit, ami elveszett. A többiek megértően hallgatnak, mintha ez természetes lenne.

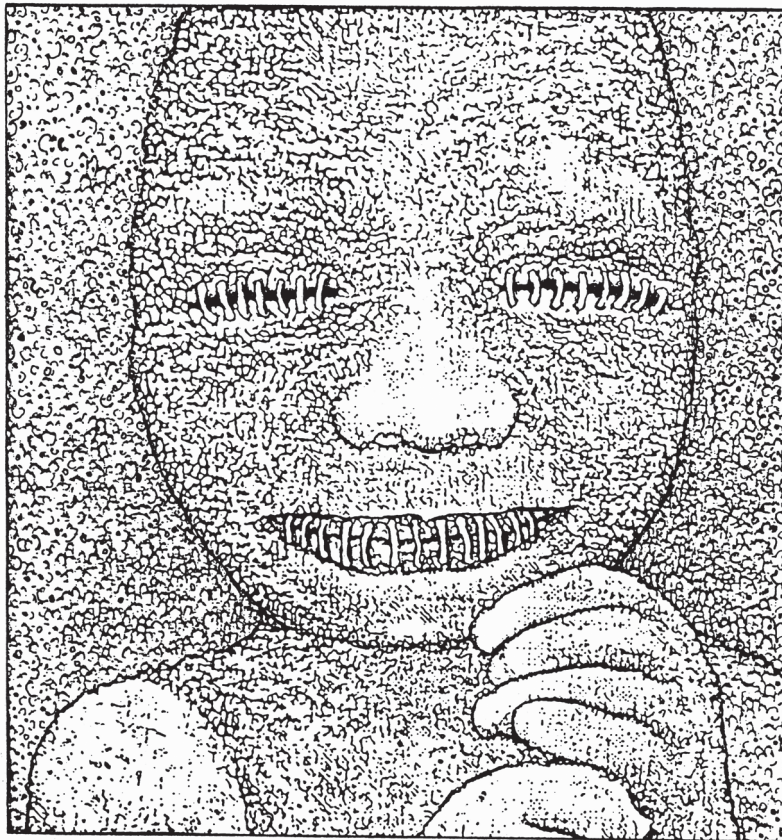
Napos délután Pesten, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának dísztermében, diplomaosztáson. A Bécsből svercelt, fekete mikrokord bársonyból szabott öltöny feszül rajtam, bőr nyakkendővel. Ünnepestes ceremónia, boldog hangulat, a dékán átadja az okleveletem. Mindenki ott van, aki anyám halotti torára eljött, és senki más. Az egyik hátsó sorban ül az apám: józan és elegáns, huszonnégy éves, mint a születésemkor. Rámosolyog az ő Gizikéjére, de nem csókolják meg egymást. Valamennyien átmegyünk a Százéves étterembe, ahol remek vacsora vár bennünket, mint az ünnepeken nagyanyámnál: gyöngytyúkleves, borjúpaprikás galuskával, egészben sült nyúl párolt almával és tökös rétes. *Büszke vagyok rád, kisfiam* – mondja sírósan a Mutti, és Forró Laci barátom, az atomfizikus, gyengéden átöleli a vállát. Az Egyetemi Színpadról idehallatszik a Spions együttes koncertje, torz gitárszó, és Molnár Gergely üvöltve énekl: „*nincs sanszod, válassz hát engem / most még csak az én késem fegyelméz / ez most még csak az én szerelmem!*”¹ Beomlik a boltív, és mint egy tűzijátékban, fényes üstökösök szállnak ki Amerika felé. Végül a szabadkai lakás nagyszobájában ülünk, már nincs villany se, szemben egymással, anya és én. Egy bőröndre mutat: *Vidd magaddal, benne van minden, a fényképek, az iratok és az arany. Te vagy a családban a diplomás.*

Elképzelem azt az időt, amikor a végtelen roncsstelepek, rozsdámarta metropolisok és a vegyi csapadék által tisztára mosott mezők fölött átsuhan egy merev eleganciájú lézersugár: úton a sehonnanból a sehová – és a Maradék, felkapva fejét a bunkóról, az égett húsról, a mart csecsről, hi-

¹ Spions: *Anna Frank álma*. Budapest, 1978

deglélős csodálattal bámul rá: befogadva ezt az atmoszférában sivító fényt mint totális műalkotást. Megfosztva a világban-lét és önlét, a történelem és a művészettörténet tudatától, katartikus rémülettel és mimetikus bánattal telve, talán. Igen, ez a kor lesz az én életem, az én álmaim ideje.

Anyám 1953-ban már nem fonja copfba a haját, és arra gondol, hogy két év múlva egy kisfiút szül, aki hamarosan elhagyja, örökre. Álmodik, és Szent Antal szelleme lebeg a pannon síkság felett. És tudom, mit álmódott, mire elszállt a nyár.

Benes József: Már az anyamédben II. (Kecskemét, 1990)

Vége a realitásnak

Felálltam, és azt mondtam:
Vége a színjátéknak – kezdődhet a realitás.
Vége a valóságnak – kezdődhet az álom.

Előreléptem, és azt mondtam:
Lekerült a hús, kerüljön most le az álarc!

Levettem az álarcot, és azt mondtam:
Az Álom és a Valóság megegyezik.
Vegyetek bőven mindkettőből.

Küzdjete az Álom realitása
és a Valóság álmai ellen!

Triceps (Lantos László) 1955-ben született Nagykikindán. Szabadkán érettségizett, majd az ELTE magyar-szerbhorvát-esztétika szakán folytatta tanulmányait. Jugoszlávia, Svájc és Románia után, 1993-tól Budapesten él. Az Opál Színház (1993) rendezője, a Szépirók Társaságának tagja (2009). Kötetei: *Éhségkönyv* (2005), *Nőket néző képek* (Falcsik Marival, 2013). Film: *Dada Univerzoom* (Gasner Jánossal, 2008).